

Besök den 4 oktober 2012 hos Kriminalvården, anstalten Färingsö

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura genomförde enhetschefen Sven-Åke Jansson, tillsammans med Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson, den 4 oktober 2012 ett förannmält besök hos Kriminalvården, anstalten Färingsö.

Besöket är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Besökets genomförande

Besöket inleddes med att JO:s medarbetare togs emot av kriminalvårdschefen AA, kriminalvårdsinspektören BB, samordnaren CC och vakthavande befälet DD. Därefter förevisades anstalten vid en rundvandring. Samtal fördes med intagna och personal. Besöket avslutades med en sammanfattande genomgång av vad som framkommit under besöket.

lakttagelser m.m. under besöket

Organisation m.m.

Anstalten Färingsö har sammanlagt 55 platser varav 43 är placerade i säkerhetsklass 2 och 12 i säkerhetsklass 3 på Kriminalvårdens tregradiga skala (där säkerhetsklass 1 innebär högst säkerhet och 3 lägst säkerhet). I säkerhetsklass 2 är platserna fördelade på två avdelningar – mottagningsavdelningen med 15 platser och behandlingsavdelningen med 25 platser. På anstaltens klass 3-avdelning Björngärdet finns 12 platser, lokaliserade i två hus om vardera 6 platser. Det finns även tre sjukrum. Vid tidpunkten för besöket fanns 35 intagna i anstalten. Totalbeläggningen under 2011 var 182 intagna.

Anstalten togs i drift 1989 och har sedan dess varit en av Sveriges 5 kvinnoanstalter och med inriktning mot missbruksproblematik. Flertalet intagna avtjänar kortare fängelsestraff på 2 månader eller mindre för narkotika- eller tillgreppsbrott. Kvinnor är ofta i sämre skick och har ett större omvårdnadsbehov än män när de tas in i

anstalt. Många behöver "tända av" och har ätstörningar. Det är relativt ovanligt med yrkeskriminella kvinnor, dock har andelen yngre kvinnor (18-20 år) som dömts för våldsbrott ökat. Anstalten saknar ungdomsavdelning.

Vid anstalten arbetar 38 personer varav 23 kriminalvårdare. Det finns särskilda klienthandläggare och samordnare. Vidare finns vakthavande befäl, produktionsledare för självförvaltning, lärare, sjuksköterska, psykolog och programledare. En kriminalvårdsinspektör är chef för anstalten. Större delen av personalen är kvinnor (66 procent).

Det är ovanligt med hot eller våld mot personalen. Under det senaste året har en rapport om hot registrerats i ISAP (Kriminalvårdens incidentrapporteringssystem) och under de senaste två åren har inga självmord eller andra självskadehandlingar förekommit. De flesta vårdare är obeväpnade, några bär batong. Endast vakthavande befäl bär OC-spray. En vit gummibatong som fanns tidigare är numera borttagen. För att förebygga konflikter och öka säkerheten vistas vårdarna, enligt vad som framfördes av anstaltsledningen, mycket på avdelningarna. Genom samtal med intagna kan problem fångas upp i tid.

På samtliga avdelningar tillämpas självförvaltning vilket innebär att maten lagas av de intagna. Det finns en produktionsledare som arbetar med bl.a. matbeställningar och utbildning. Anstaltskiosken är öppen en dag i veckan. Frukost serveras kl. 8.00, lunch kl. 12.00 och middag kl. 17.00. I samtal med en intagen framkom att maten inte räcker till för alla på mottagningsavdelningen. Det gäller att vara först i matkön för att kunna äta sig mätt vilket orsakar konflikter. Vissa livsmedel som mjölk och filmjölk tar slut direkt och det är brist på frukt och grönsaker.

Bemötande

Det framkom inga uppgifter om att intagna utsatts för våld av personalen och det är, enligt vad som framfördes vid besöket, mycket ovanligt med våld mellan intagna. En intagen berättade att hon kände sig illa behandlad av en vårdare. Hon uppgav att vårdaren stängde dörrar onödigt hårt, skramlade med nycklar och vid ett tillfälle ska ha sagt "Har du attityd eller?" när hon ifrågasatt honom. Två andra intagna berättade att personalen var otrevlig och ifrågasättande när de ringde på efter inläsningen för att gå på toaletten. De var tvungna att uppge vad de skulle göra på toaletten och uppmanades att skynda på medan de befann sig på toaletten vilket uppfattades som stressande. En annan intagen berättade att hon undvek att ifrågasätta personalen eller visa känslor för att inte bli misstänkt för att vara påverkad. Några intagna menade att personalen inte tog sig tid att svara på frågor utan hänvisade till någon annan i personalen som oftast inte heller kunde svara.

En intagen uttryckte kritik över hur anstalten hade agerat i samband med att hon och en annan intagen hamnade i konflikt med varandra. Hon hade framfört önskemål om att bli flyttad till en annan avdelning, men det gick inte anstalten med på.

Inskrivning och rutiner för nyanlända

Anstalten har skriftliga rutiner för inskrivning m.m. av fängelsedömda. Inskrivningen äger rum i ett särskilt utrymme i närheten av centralvakten. Den intagna får lämna urinprov och byta om till Kriminalvårdens kläder. En suicidscreening genomförs och den intagna informeras om grundläggande regler och rutiner. Dagen därpå genomförs ett mera grundligt introduktionssamtal enligt särskild ordning. Att informationssamtal genomförts dokumenteras i daganteckningarna. I varje bostadsrum finns en pärm innehållande information om anstalten, lokala rutiner och lagstiftning. Vidare finns information om gällande lagar och föreskrifter tillgänglig för intagna på varje avdelning. En kontaktman utses i nära anslutning till inskrivningen.

Flera intagna uppgav att de inte hade fått information om regler och rutiner i samband med inskrivningen. Det var genom kontakten med andra intagna som de fick information. En intagen uppgav att det kom att dröja drygt två veckor innan en kontaktman utsågs. En annan intagen uppgav att hennes kontaktman även var kontaktman för 11 andra intagna vilket medförde att han inte hade tid för henne.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

Bostadsrummen på mottagningsavdelningen upplevdes som små. De är standardutrustade med säng, bord, stol, garderob, spegel och TV. Rummen saknar toalett men har ett handfat. Bostadsrummen på behandlings – och öppna avdelningen är större och möblerade på liknande sätt som på mottagningsavdelningen. Några av rummen på behandlingsavdelningen saknar handfat. Gemensamma dusch- och toalettutrymmen finns i korridorerna på samtliga avdelningar. Dubbelbeläggning av bostadsrum förekommer inte.

Det finns tre sjukrum för intagna som bl.a. av smittorisk måste hållas avskilda från andra. Det förekommer även att intagna på egen begäran, på grund av hot eller våld, vill bli placerade i sjukrum. Vid beslut om avskildhet kan intagna också placeras i sjukrum, med undantag för personer som är utåtagerande eller självskadande. Rummen är utrustade på liknande sätt som bostadsrummen. Två av rummen gav ett slitet intryck med ett delvis trasigt möblemang. Det tredje rummet har dusch och toalett och används i huvudsak för intagna med barn eller handikapp. Detta rum var i gott skick.

Samtliga avdelningar har gemensamma köksutrymmen, tvättstugor och andra utrymmen med soffor etc. I källarplanen finns två separata gym med dusch och bastu för mottagnings - respektive behandlingsavdelningen. Det finns även en sporthall belägen på den öppna avdelningen. Där finns också ett gym.

Rum för avskildhet

Det finns tre rum för avskildhetsplacering med dusch och toalett i nära anslutning till rummen. Två av rummen har liknande möblering som övriga bostadsrum på anstalten medan det tredje rummet är utrustat med en väggfast brits och används för intagna med självskadebeteende. Det fanns ingen intagen i rummen vid tid-

punkten för besöket. Under perioden 2011-09-28 – 2012-09-28 har 91 avskiljningar ägt rum, varav enligt 16 kap 9 § fängelselagen (kroppsbesiktning urinprov). 70 intagna avskildes enligt övriga paragrafer varav 25 kan hänföras till en enskild incident. Vid fem tillfällen har beslut om fortsatt avskildhet meddelats efter kontinuerlig omprövning.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Intagna på mottagnings- och behandlingsavdelningen har tillgång till en promenadgård sammanlagt en timme per dag. Promenadgården som saknar skydd mot vind och nederbörd är omgärdad av stängsel och vetter ut mot närliggande fält. Det finns även en mindre innergård mellan avdelningarna som främst används av rökare.

På klass 3-avdelningen kan intagna röra sig inom det stängselomgärdade området vid bostadshusen. På planen mellan husen finns bl.a. lekredskap och bänkar. Vid samtal med intagna på klass 2-avdelningarna framfördes synpunkter på att promenadgården var för liten - ”man går bara runt” - och att skydd saknas mot nederbörd.

Sysselsättning

På anstaltsområdet finns en produktionshall som sysselsätter intagna från samtliga avdelningar med montering och förpackning. Några intagna arbetar med skötseln av områdets grönytor. I övrigt erbjuds sysselsättning i form av bl.a. kökssysslor, terapi och hantverk. Vidare finns yoga, studiecirkel och upprättande av hälsoprofiler.

Utbildning sker i anstaltens Lärcentrum som har öppet alla dagar. En lärare är anställd på heltid. En arbetsförmedlare besöker anstalten en dag i veckan och en yrkesutbildning med inriktning handelsträdgård och växthusodling är under uppstart. Det finns ett antal behandlingsprogram t.ex. Våga Välja, PRISM, Återfallsprevention m.m. Vidare finns ett särskilt kvinnoprogram, Vinn, som tar upp olika teman som självbild, sexualitet och ekonomi. Det finns även flera enskilda program. Anstaltsledningen uppgav att under perioden januari-augusti 2012 hade 92 procent av de intagna sysselsättning. Vid samtal med intagna framfördes emellertid att det är brist på sysselsättning särskilt under helger och att Lärcentrum har för korta öppettider. En intagen berättade att hon halkat efter i sina högskolestudier på grund av öppettiderna och att hon inte beviljats att studera på halvtid.

Kontakt med omvärlden

I byggnaden där klass 2-avdelningarna är belägna finns två besöksrum. I ett av besöksrummen var toaletten smutsig. Det finns en besökslägenhet i vilken intagna med barn kan bo under helger. I anslutning till besökslägenheten finns en mindre uteplats med bl.a. rutschkana och sandlåda. Intagna på klass 3-avdelningen kan under helger ta emot besökare på avdelningen. En intagen framförde att boende i besökslägenheten ofta störs av ljud från det närbelägna vaktrummet. En annan intagen framförde att besökstiden, en och halv timme, var för kort för långväga besökare.

Anstalten besöks av flera besöksgrupper som t.ex. Livskraft, Tjuvgods, Stadsmissionen, Kvinnojouren. Företrädare för NAV (Nämnden för Andlig Vård) finns i anstalten måndag – torsdag. En präst från Svenska kyrkan och en pastor från Stuvstakyrkan är anställda på halvtid.

Flera intagna framförde synpunkter på att handläggningen av ansökningar om permissioner, besök och telefontillstånd ofta dröjer och att ansökningarna oftast avslås. En intagen berättade att hon fått avslag på sin begäran att ringa föräldrarna men kände inte till att beslutet gick att överklaga. Vidare framfördes att hörbarheten i telefonerna var dålig.

En intagen uppgav att hon inte hade fått veta att man som intagen har rätt att ringa ett ankomstsamtal till anhörig.

Hälso- och sjukvård

Vid anstalten tjänstgör en sjuksköterska på heltid under dagtid. Intagna som vill komma i kontakt med sjuksköterskan skriver en särskild anhållan som läggs i ett kuvert och lämnas till sjukvårdsmottagningen varefter sjuksköterskan meddelar tid. Vid egen inställelse kallas den intagna till sjukvården för ett inskrivningssamtal.

Det finns två konsultläkare vid anstalten. De tjänstgör varannan vecka och går omlott så att en av läkarna finns på anstalten varje vecka. Psykiatrikern tjänstgör sex och en halvtimme medan somatikern tjänstgör fyra och en halvtimme i veckan. Anstalten har en psykolog anställd på halvtid med inriktning på kortvarig terapi för akut trauma. Det finns även en projektanställd psykolog sex timmar i veckan med specifik uppgift att bedriva terapi för intagna med erfarenheter från prostitution och människohandel. Enligt uppgift från anstaltsledningen har många intagna psykiska problem och det är kö till psykologen. Utöver ovan nämnda resurser finns en tandläkare som besöker anstalten en dag i veckan. Optiker kontaktas utanför anstalten. Flera intagna uppgav att sjukvården fungerar bra, dock hade en intagen fått vänta i två veckor innan hon fick träffa sjuksköterskan.

Övrigt

Intagna på klass 3-avdelningen framförde synpunkter på verksamheten. De menade att avdelningen, som emellanåt benämns som öppna avdelningen, egentligen inte är öppen, då den kringgärdas av stängsel. Vidare uppfattade man att personalen tillämpar samma regler på avdelningen som man gör på klass 2-avdelningarna. Man uppgav också att saker som tas upp i anstaltsrådet inte besvaras. Ett exempel på frågor man tagit upp är besökslägenheten. Den får inte användas för besök till intagna på klass 2-avdelningen (vilket skett tidigare). Något annat som påpekades var bristen på kommunikation. När personal inte kan gå till avdelningen borde man meddela det. Det hade hänt att så inte skett. Vidare framfördes klagomål rörande luftkvaliteten. Sommartid kan det bli väldigt varmt i bostadsrummen.

Avslutande genomgång

Vid den avslutande genomgången närvarade AA, CC och DD.

JO:s medarbetare redogjorde för vad som framkommit under besöket. Från anstaltsledningens sida anfördes bl.a. följande beträffande intagnas synpunkter gällande bristen på information, mathållningen och sysselsättning.

Många intagna är i dåligt skick och inte mottagliga för den information som ges i samband med inskrivningen och vid introduktionssamtalet. Informationen är omfattande och kan uppfattas som rörig och många minns inte att de blivit informerade. Anstaltsledningen har inte tidigare haft kännedom om att en intagen fått vänta i drygt två veckor innan kontaktman utsågs. Mathållningen på motivationsavdelningen är ett ständigt problem. Många intagna har ätstörningar och mat används som ett sätt att tända av på. Socker doseras ut av personalen för att undvika överkonsumtion. Vissa matvaror som mjölk och filmjölk tar ofta slut innan alla hunnit ta. Det kan även vara svårt att få intagna att arbeta med kökssysslor. Enligt anstaltsledningen är det en medveten strategi att antalet aktiviteter är färre på mottagningsavdelningen. Syftet är att motivera intagna att påbörja behandling och därmed flytta till behandlingsavdelningen. Alla intagna har dock tillgång till arbetsdriften.

Vid protokollet

Elisabeth Sjöblom

Justeras den 2012-11-30

Sven-Åke Jansson

Jag har tagit del av protokollet. Vad som framkommit föranleder inte några uttalanden eller andra åtgärder från min sida.

Elisabet Fura